

زن و گذر از سنت به مدرنیته در رمان «الدوامه»

نوع مقاله: پژوهشی

سارا حسنی^{۱*}؛ یحیی معروف^۲، عبدالرضا نادریفر^۳، علی سلیمی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات، ایران، کرمانشاه.

۲. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات، ایران، کرمانشاه.

۳. استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات، ایران، کرمانشاه.

۴. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه رازی، دانشکده ادبیات، ایران، کرمانشاه.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۱۰

چکیده

لزام بررسی بازنمایی زنان در ادبیات معاصر یکی از موضوعات مهم و قابل بحث در جریان‌شناسی فضای فعلی حوزه ادبیات داستانی است. در دهه اخیر، به دلیل تحول در ساختار اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جوامع و بالا رفتن سطح آگاهی زنان، نویسندگان زن با دیدگاه انتقادی به بیان جایگاه و نقش اجتماعی زنان پرداختند و خواستار تغییر بنیادین در نگرش مردم و بازنگری در تفاسیر مردسالارانه از متون ادبی شده‌اند. این جستار می‌کوشد با روش توصیفی تحلیلی، ضمن معرفی رمان «الدوامه»، قمر کیلانی نویسنده معاصر سوری، به بررسی و مقایسه هویت زنان سنتی و مدرن در این اثر بپردازد. از این بررسی چنین استنباط می‌شود، در رمان الدوامه بعد از زنان مدرن در مقابل زنان سنتی، پررنگ‌تر به تصویر کشیده شده و کیلانی در انتخاب اسامی زنان رمانش به تناسب با این دو بعد هویتی توجه داشته است. همچنین زنان سنتی این رمان محدود به وظایف و نقش‌های مادری و همسری بوده و محکوم به پابندی و سازش در برابر نظام مردسالار و تابعیت از سنن مرسوم، هستند و در مقابل زن مدرن رمان، زنی آگاه، تحصیل کرده و امروزی است که هویت وی با اموری چون اشتغال، استقلال، آزاداندیشی، گسستن قوانین سنتی ازدواج و الگوسازی... پیوند می‌خورد.

کلیدواژه‌ها: سنت، مدرنیته، قمر کیلانی، الدوامه، زن سنتی و مدرن.

١. مقدمه

رمان‌ها بهترین ظرف بازخوانی و بازنگری جریان‌های فکری حاکم بر جامعه به شمار می‌آیند که به دلیل پیوند ناگسستنی با جامعه و تأثیر و تأثر آشکار خویش، همواره رسالت انعکاس باورها، عقاید، آمال و دردها و رنج‌های طبقات مختلف اجتماع را برعهده دارند.

ادبیات انواع زیادی دارد، اما رمان، مهم‌ترین ژانری است که از جامعه تأثیر می‌گیرد. به ویژه رمان‌هایی که در گونه رئالیسم اجتماعی به نگارش درآمده‌اند (زرفا، ۱۳۸۶ش: ۹) روشن است دقت و تأمل در این نوع ادبی غالب عصر، نقشی انکارناپذیر در بازشناسی دنیای معاصر و بازنمایی کیفیت زندگی انسان، افکار، عواطف و سلوک عملی او در تحولات دنیای جدید دارد. در این میان، همزمان با شکل‌گیری روایت‌های داستانی؛ زنان تحصیل کرده نیز به تبعیت از مردان، تلاش کرده‌اند از ظرفیت‌های این نوع ادبی پویا و انعطاف‌پذیر برای بازنمایی هویت زنانه خویش استفاده کنند.

در سال‌های اخیر با توجه به تغییرات ساختارهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از جمله افزایش خودآگاهی زنان و حضور آنان در عرصه‌های اجتماع، شکل‌گیری هویت تازه زنان در حال وقوع است. نقد سنت و شکل‌گیری دیدگاه‌های نو، تغییر در موقعیت اجتماعی و فرهنگی و رشد آگاهی‌های زنان، مسأله باز تعریف هویت اجتماعی زنان توسط خود آنان را ضرورت می‌بخشد. لذا نویسندگان زن با دیدگاه انتقادی به بیان جایگاه و نقش زنان پرداختند و خواستار تغییر بنیادین در نگرش مردم شده‌اند و دغدغه‌ها و مسائل زندگی زنان در جامعه را از طریق ادبیات داستانی به تصویر کشیده‌اند.

پژوهش حاضر با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی در ضمن تحلیل و مقایسه سیمای زن در رمان «الدوامة» قمر کیلانی نویسنده مشهور سوری، به بررسی جایگاه زنان در دو بعد سنتی و مدرن می‌پردازد. این پژوهش نشان دهنده دغدغه قمر کیلانی درباره نمایش سرگردانی زنانی است که توسط جامعه و در تقابل سنت و مدرنیته زمان خویش، دستخوش تحول قرار گرفته‌اند.

اهداف پژوهش

لزوم بررسی بازنمایی زنان در ادبیات معاصر یکی از موضوعات مهم در حوزه ادبیات داستانی است. این موضوع در کشور سوریه نیز مطرح است و بسیاری از داعیان و روشنفکران این کشور در این راه گام‌های مهمی برداشته‌اند که از جمله این روشنفکران قمر کیلانی است. در

حقیقت یکی از ضرورت‌های این تحقیق آشنایی با افکار این زن و انعکاس عقاید ایشان بر زنان ایرانی و سوری و تهیه الگوی مطلوب برای آنان است؛ همچنین بازنمایی الگوهای زنانگی سنتی و مدرن در این رمان برای بررسی رشد و تکامل زنان و تحول دیدگاه‌های آنها ضروری و مهم است و برای علاقمندان به مطالعات زنان سودمند خواهد بود. در این پژوهش تلاش گردیده به این سوال‌های پاسخ داده شود:

- ۱- سنت و تجدد زن در این رمان چگونه بازتاب یافته است؟
- ۲- در بازتاب و بازنمایی زنان رمان الدوامه، کدام تصویر پررنگ ترسیم شده است؟ تصویر زن مدرن؟ یا تصویر زن سنتی؟
- ۳- آیا نویسنده در انتخاب نام‌های زنان رمانش متأثر از این دو بعد هویتی زنان است؟

پیشینه پژوهش

با بررسی‌های انجام شده بررسی آثار قمر کیلانی در کشور ما پژوهشی جدید و بدون سابقه است. اما در کشور سوریه موارد زیر مشاهده شده است:

دکتر علی قیم در کتاب «قمر کیلانی سِفْر براءة و نقاء فجر» به معرفی کلی کیلانی پرداخته و اشاره مختصری به شخصیت اصلی رمان الدوامه "سامیه" کرده است. در سوریه در مقاله «القصة القصيرة عند قمر کیلانی» نوشته خلیل موسی، به معرفی داستان‌های کوتاه وی و در مقاله «المرأة فی رواية قمر کیلانی» تالیف حلوانی، به بررسی نقش زنان در آثار مختلف کیلانی پرداخته‌اند. اما درباره هویت زن سنتی و مدرن پژوهش‌هایی انجام گرفته است که مهمترین آنها عبارتند از:

۱. «بررسی مولفه‌های اصلی مشترک ترسیم شده از شخصیت زنان سنتی و مدرن در آثار پیرزاد و آقایی»، (۱۴۰۰)؛ در این مقاله عظیمی و صادقی بررسی مؤلفه‌های اصلی مذکور از شخصیت زنان سنتی و مدرن در آثار این دو مولف پرداخته‌اند.
۲. «تقابل سنت و مدرنیته در اشعار فرخزاد و غاده السمان»، (۱۳۹۸)؛ عاطفه صالح در این پایان‌نامه شعر دو شاعر از دیدگاه سنت و مدرنیته در هشت زمینه فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، مذهبی و... مورد بررسی تطبیقی قرار می‌دهد.

٣. «بررسی مولفه‌های هویت سنتی و مدرن زن در اشعار معاصر عربی و فارسی»، (۱۳۹۵)؛ زهرا جلیلیان در این پایان‌نامه به بررسی این دو هویت در اشعار شاعران عرب و فارسی زبان می‌پردازد.

٢. سنت و تجدد

در تعریف سنت گفته‌اند: «یک دسته رسوم اجتماعی که در صدد تکریم و القای هنجارها و ارزش‌های رفتاری معین و متضمن تداوم گذشته‌ای واقعی یا خیالی هستند. این رسوم معمولاً با مناسک بسیار رایج یا دیگر اشکال رفتار نمادین پیوند دارد.» (مارشال، ۱۳۸۸: ۱۱۹۶)

سنت‌ها راهنمای شخصیت سنتی است. وی بدون هیچ اندیشه‌ای قوانین دیرین جامعه‌ی خویش را می‌پذیرد. انسان سنتی در برابر تغییرات بدون انعطاف و مقاوم است.

ریشه اصلی سنت به معنای انتقال دادن است. (جهانگلو، ۱۳۸۷: ۲۰۶) به همین خاطر مفهوم انتقال از نسلی به نسل دیگر مهم‌ترین ویژگی سنت است که موجب تداوم آن می‌شود. نک: (ساروخانی، ۱۳۷۰: ۸۲۳؛ غفاری و لویه، ۱۳۸۴: ۲۱۴؛ پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۱۷ و گولد و کولب، ۱۳۷۶: ۵۲۰) مدرنیته مجموعه‌ای فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فلسفی است که در غرب از حدود سده هفدهم شکل گرفت و تا امروز زیر ساخت‌های اصلی جامعه غرب را تغییر داده است. (افشارکهن، ۱۳۸۳: ۴۹)

آغاز مدرنیته زمانی است که یک جامعه، پذیرای سنت‌های پیشین خود، برای ادامه حیاتش نباشد، بنابراین شروع به کنار گذاشتن سنت‌های دیرین می‌کند.

یکی از مسایل کلیدی مدرنیته تغییر است. اساس آن بر نقد گذشته و حال استوار است تا آنجا که خود را نیز نقد می‌کند. (گیدنز، ۱۳۸۴: ۶۵)

هویت زن مدرن با بروز تعاریف جدید از بنیان‌ها و مبانی زندگی، شکل گرفت. یعنی زمانی که جای انسان در جهان، رابطه او با طبیعت و زمان، و انسان‌های دیگر دگرگون شد. (صادقی گیوی و پرهیزکاری، ۱۳۹۰: ۲۱۷ و نک: برمن، ۱۳۷۹: ۱۴) این زن؛ زنی است تحصیل کرده که سعی دارد همچون مردان در فعالیت‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی حضور داشته باشد. او صاحب ویژگی‌هایی از قبیل استقلال، خود اتکایی و همچنین تحصیلات است و نگاه غیر جنسیتی به خود دارد، خواهان شکل‌گیری زن مدرن و تحولاتی در نقش و کارکرد زنان در زمینه‌های

فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی است و از زنان می‌خواهد که از تقلید پرهیزکنند و توان خود را در زمینه آموختن علم و دانش صرف کنند. (همان)

در ادامه این مقاله، به بررسی دیدگاه این نویسنده دربارهٔ هویت‌های زن در دو بعد سنتی و مدرن، پرداخته است و به خاطر محدودیت مقاله، به ذکر برخی نمونه‌ها اکتفا می‌شود.

۳. بحث و بررسی

۳-۱. نگاهی به زندگی قمر کیلانی و رمان الدوامه

قمر کیلانی در سال (۱۹۳۲م.) در دمشق متولد شد. وی از نویسندگان و محققان به نام کشور سوریه است. وی از دانشکده ادبیات دانشگاه دمشق فارغ تحصیل و به آموزگاری در مدارس مشغول گشت. علاوه بر این در سال‌های (۱۹۵۴م - ۱۹۷۵م) به تدریس زبان و ادبیات عربی و اصول آن برای معلمان و مدرسین پرداخت. از جمله فعالیت‌های دیگر کیلانی می‌توان به عضویت وی در کمیته اجرایی «اتحاد الكتاب العرب» و فعالیت در «اتحاد العام النسائي» ... اشاره کرد. قمر کیلانی در سال (۲۰۱۲ م.) دارفانی را وداع گفت. (نک: القیم، ۲۰۱۲: ۱۳-۱۱) برخی از آثارش به روسی، فرانسوی و فارسی و.. ترجمه شده است. آیام مغربیه (۱۹۶۵م)، الاشباح (۱۹۸۱م)، المحطة (۱۹۸۷م) و... از جمله آثار اوست. شایان ذکر است که حس وطن دوستی و توجه به مسائل زنان در آثار وی چشمگیر است. (همان)

رمان الدوامه یکی از صد رمان برتر جهان عرب است که در سال (۱۹۸۱م) توسط قمر کیلانی تالیف شده است. الدوامه در (۳۴۷) صفحه در ده فصل تنظیم شده است. شخصیت اصلی این رمان زنی به نام "سامیه" است که زنی تحصیل کرده، مستقل و آگاه به ارزش‌های انسانی است که مسئولیت‌های کلان اجتماعی را به دوش می‌کشد. وی زنی ۴۰ ساله است که به علت فعالیت‌های سیاسی و مسافرت‌های همسرش، همراه با مادر زندگی می‌کند. بحث و تبادل نظرهای سامیه با مادرش درباره مسایل مختلف زندگی، تناقضات میان دو نسل و جدال زن سنتی و مدرن را به خوبی نمایان می‌کند. کیلانی سعی دارد در خلال نگاه شخصیت‌های اصلی داستان - که اغلب زنان هستند- در بستری سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، به طرح مسائل و

مشکلاتی چون حقوق زنان، فقر فرهنگی، تقابل سنت و مدرنیته... و نوع برخورد اشخاص با این مسائل و مشکلات و اندیشیدن تدبیرهایی برای حل مشکلاتشان را به تصویر بکشد.

٣-٢. بررسی هویت زنان سنتی در رمان

این بخش مقاله با توجه به بازتاب و بازنمایی زنان در داستان معاصر سوریه، به جایگاه سنتی و مدرن زن از ورای رمان «الدوامه» می‌پردازد. از دید نویسنده‌ی مقاله، رمان بررسی شده، دو دیدگاه متمایز از بازنمایی زنانگی را آشکار می‌کند که آنها را می‌توان تصویر زن مدرن و تصویر سنتی زن نامید. تعداد زنان رمان الدوامه محدود است. ام‌هانی، ام‌هنیه، صفیه و هاجر، الگو زنان سنتی این رمان هستند و در مقابل، سامیه تنها نماینده زن مدرن است که کیلانی تمام بار این الگو را بر دوش این شخصیت نهاده است. زن سنتی با مفاهیمی همچون پایبندی به سنن دینی و سنن ازدواج، اعتقاد به خواب و خرافه، کارخانگی، مظلومیت و... می‌شود. در رمان الدوامه قمر کیلانی نمود این بعد شخصیتی در مقایسه با بعد شخصیت مدرن آن کمرنگ‌تر است. اما در ادامه این بخش براساس شخصیت‌های مذکور به نمایش «زن سنتی» می‌پردازیم:

٣-٢-١. ام‌هنیه:

ام‌هنیه مادر سامیه است. قدیمی‌ترین و پا برجاترین نقشی که زن‌ها در قصه‌ها به عهده داشته‌اند، نقش مادرانه بوده است. این نقش به عنوان یکی از شخصیت‌های بعد سنتی در این داستان به چشم می‌خورد. وی نمایشگر سه بعد از هویت زن سنتی است:

٣-٢-١-١. پایبندی به سنت‌ها و آداب دینی

مادر سامیه (نقش اول رمان) زنی سنتی و مذهبی است؛ تعلق به باورهای دینی به عنوان یکی از نمودهای سنت در گفتار مادر سامیه پیش روی مخاطب قرار می‌گیرد. در نمونه زیر «ام‌هنیه»، نماز صبحگاهی و تلاوت قرآن را یکی از زیباترین لحظه‌های زندگی خویش می‌داند: «أجمل ما في حياتها هذه الأوقات التي تشهد فيها تفتح الصباح بعد أن تصلي و تقرأ القرآن.» (کیلانی،

۱۹۸۳: ۱۹): «زیباترین امر در زندگیش این زمان‌هایی است که او شاهد آغاز صبح بعد از نماز و خواندن قرآن است.»

تقدیرگرایی از دیگر ویژگی‌های سنت است، در این قسمت داستان، مادر سامیه معتقد است، اراده الهی بر عالم قاهر است و چون خداوند اراده قضایی کند، گریزی از آن نیست: «لنفسها تقول: لا رادّ لقضاء الله.» (همان: ۱۹) «او با خودش می‌گوید: هیچ اراده‌ای در برابر خداوند وجود ندارد.»

۲-۱-۲. اعتقاد به خواب و خرافه

از همین چند نمونه محدود بالا، تناقضات میان دو نسل و جدال زن سنتی و مدرن به خوبی نمایان است. خواب و خرافه نیز از عناصر بارز جامعه سنتی محسوب می‌گردد و اعتقاد به مسایل خرافی و غیر واقعی با زندگی مردمان سنتی گره خورده، تا در عین حفظ میراث‌های متعالی و ارزنده گذشته، جامعه‌ای پویا و آینده‌ای درخشان را پی‌ریزی کند. در ادامه داستان شاهد بحث و جدال سامیه با مادرش در مورد واهی بودن خواب، خواهیم بود: «سامیه: ما علاقة الحلم بما كتبت؟ الحلم حلم و الواقع واقع... - استغفري الله يا ابنتي... حياتنا هي ذاتها في النوم و اليقظة.» (همان: ۲۰): «سامیه خواب چه ربطی به چیزی که نوشتی دارد؟ رویا یک روایست و واقعیت واقعیت است... به درگاه خدا استغفار کن دخترم... زندگی ما همان حقیقتی است که در خواب و بیداری است.» و در ادامه با جدیت از سامیه می‌خواهد در این باره با احترام و رعایت ادب سخن بگوید: «قلت لك ألف مرة لا تهزئي بمثل هذه الأمور يا سامیه...» (همان: ۲۱): «هزار بار به تو گفتم، مانند این امور را مسخره نکن سامیه...»

۳-۱-۲. پایبندی به سنت‌های مربوط به ازدواج و فرزندآوری

اما دیگر تقابل زن سنتی و مدرن جدال در مورد نقش مادری و فرزندآوری است. مادر سامیه فرزند را راز زندگی و همراه واقعی تا لحظه مرگ خویش می‌بیند؛ اما در مقابل، سامیه این افکار را قدیمی می‌پندارد و با تمسخر در مورد مرگ و تدفینش توسط دیگران سخن می‌گوید:

«لو كان لك ولد يا سامية لكنت أطمئن عليك أكثر. الولد سر الحياة. إن شاء الله أنت تكفيني وتدفيني. وطالما حاولت أن تنزع من رأس أمها هذه الأفكار القديمة إذ تقول لها: أما أنا يا أمي فأتمنى أن أغرق في بحر أو يلتهمني حريق، لأأريد أن يمد يده إلي بعد موتي...» (همان: ١١٥): «ساميه اگر یک فرزند داشتی، من از تو مطمئن تر بودم. فرزند راز زندگی است. انشاء الله تو مرا کفن و دفن می کنی. و دیر زمانی سعی می کرد این افکار قدیمی را از سر مادرش دور کند، پس به او می گوید: اما من، مادرم، آرزو می کنم در دریا غرق شوم یا آتش مرا بلعد. من نمی خواهم که او پس از مرگم، دستش را به سمت من دراز کند...»

به نظر می رسد کیلانی در انتخاب نام شخصیت های رمانش به بعد هویتی، زن سنتی و مدرن توجه داشته است. در فرهنگ عربی نام هنیه به معنای خوشی، سعادت است. ام هنیه در نقش «مادر»، تداعی گر هویت زن سنتی است. چراکه بی شک وی همچون نامش و به مانند تمامی مادران جهان پهناور سمبل مهر و حضورش موجب خوشی و سعادت است. بنابراین انتخاب این نام برای مادر سنتی رمان الدوامه، حامل آرامش و سعادت است که «مادری» آن را به ارمغان می آورد.

۲-۲-۳. ام هانی:

اما دیگر شخصیت سنتی این رمان زنی به نام «ام هانی» است. وی زنی مظلوم به تصویر کشیده شده که اسیر نظام مردسالاریست و تمام افکار و باورهای او محدود به عرصه خانه و خانه داری است. و هویت سنتی او در دو بعد بررسی می شود:

۱-۲-۲-۳. مظلومیت و عدم تناسب با سبک زندگی مدرن

وی زنی ساده و سنتی است که تمام هم و غم اش محدود به عرصه خانه داریست و مظلومیت و سادگی او تا به حدی است که همسرش از وی، به دلیل عدم تناسب با زمانه بهانه جویی می کند: «جابر يتذكر زوجته -أمهاني- فهي مهما تكن من عدم مجارة العصر... مسكينة أمهاني، كم يظلمها، وكم يتهمها بالجهل و التأخر... وكم يعارضها في كل ما تفعل...» (همان: ١٧): «جابر به یاد همسرش - ام هانی - می افتد. او هرچقدر همگام با زمانه نباشد... بیچاره

ام‌هانی، چقدر به او ظلم می‌کند، چقدر او را به نادانی و عقب افتادگی متهم می‌کند. و چقدر مخالف اوست در هر کاری که انجام می‌دهد...»

۲-۲-۳. سازش در مقابل خیانت

ام‌هانی زن مظلوم رمان الدوامة، تبلور سازش و صبر است و حتی هنگام اطلاع از خیانت همسرش سکوت پیشه کند. «علامات العشق واضحة عليه... في ليلة اختفائها سكر. وغمغم بكلمات عن امرأة و عن جمالها.» (همان: ۱۳۵): «نشانه‌های عشق بر او آشکار است... در شب ناپدید شدنش، مست بود. و سخنانی در مورد یک زن و زیبایی او زمزمه کرد.» بنابراین از سامیه می‌خواهد او را آگاه کند تا شاید از خطایش برگردد: «وأن تكلمي جابر بما عندك من ذوق و فهم... عسى الله أن يهديه.» (همان) «و با ذوق و شعور خود با جابر صحبت کن... شاید خدا او را هدایت کند.»

به نظر می‌رسد کیلانی در انتخاب این نام نیز به بعد هویت سنتی ام‌هانی توجه داشته است. در فرهنگ عربی هانی، به معنای خادم و خدمتکار است. براساس موارد مذکور، رفتار جابر و تصورات وی در قبال ام‌هانی، موجب می‌شود که این زن در حد یک خدمتکار شناخته شود، پس نام این زن با بعد هویت سنتی وی متناسب است.

۳-۲-۳. هاجر

دیگر شخصیت زن سنتی این رمان زنی به نام هاجر است. که در نمایش بعد سنتی هویت او به دو حوزه اشاره می‌شود:

۱-۳-۲-۳. خانه‌داری و خودفراموشی

خانه‌داری به‌طور سنتی از وظایف زنان بوده است. (عظیمی و صادقی، ۱۴۰۰: ۱۷۳) هاجر، مادری خانه‌دار و تمام و کمال و فداکار است: «تربيتها أولاد الخمسة على القناعة والرضى، هاجر على ثقة من كل ما تفعل.» (همان: ۱۶۳-۱۶۴): «تربیت پنج فرزندش براساس قناعت و رضایت است، هاجر هر کاری را با اطمینان انجام می‌دهد.»

یکی از ابعاد هویت زن سنتی خودفراموشی در عرصه‌ی زندگی است. هاجر در جریان زندگی به نوعی خودفراموشی دچار شده، به گونه‌ای که در حاشیه خانواده قرار می‌گیرد: «هاجر: الحیاة شغلتنی. البیت وزواج والأولاد. عالم جدید للمرأة قد ینسبها کل شیء حتی نفسها.» (همان: ۱۷۳) «هاجر: زندگی مرا مشغول کرده است. خانه، ازدواج و فرزندان. دنیای جدید یک زن موجب می‌شود همه چیز را فراموش کند، حتی خودش.»

هاجر با زندگی کنار می‌آید و در ستیز با آن نیست و معتقد به پایبندی به اصل سنت‌هاست. بنابراین تن در دادن خود زنان به این کلیشه‌ها و اعتقادهای سنتی مهم‌ترین عامل تثبیت سنت‌ها و شکست هرچه بیشتر آنان در زندگی شخصی و اجتماعی است و او شخصیتی را می‌پذیرد که الگوهای سنتی به او عرضه نموده‌اند و در نتیجه همانگونه که دیگران از او توقع دارند، رفتار می‌کند.

۲-۳-۲. مذمت طلاق

در مورد موضوع طلاق جدال و تناقضی آشکار بین هاجر و سامیه شکل گرفته که گویای تفاوت دو نسل است؛ نسلی پایبند به سنت و نسلی در جدال با آن: «سامیه: سأطلب الطلاق. هاجر: تعقلی یا سامیه وفکری. أن ما تقولینه شیء فظیع. سامیه: سأعیش حیاتی. ربما تزوجت غیره إن استطعت. هاجر تجیب بألم: ولم لاتستطیعین؟ من یقدر علی الطلاق یقدر علی الزواج.» (همان: ۱۶۷-۱۶۸): «سامیه: من درخواست طلاق می‌کنم. هاجر: سامیه عقلت را به کار گیر و فکر کن. آنچه که می‌گویی، امر ناپسندی است. سامیه: من زندگی‌ام را ادامه خواهم داد. اگر بتوانم با شخص دیگری ازدواج کرده می‌کنم. هاجر با درد جواب می‌دهد: چرا نمی‌توانی؟ هر فردی که قادر به طلاق باشد قادر به ازدواج هم هست.»

همان‌طور که در بالا می‌بینیم به اعتقاد هاجر طلاق امری ناپسند است و اعتقاد سامیه درباره ازدواج مجدد را به تمسخر گرفته و متأثر می‌شود. در سوی دیگر، عدم تسلیم زن و رفتن و به جا گذاشتن مردی که دوستش ندارد، از خصوصیات دید مدرن نسبت به زنان است بنظر می‌رسد کیلانی در انتخاب این نام نیز به هویت سنتی هاجر نظر داشته است. زیرا خودفراموشی هاجر در جریان زندگی، بعنوان الگو زن سنتی، تداعی‌گر معنای هجرت کردن است؛ هجرتی از نوع عبور از خویشتن.

۴-۲-۳. صفیة

۱-۴-۲-۳. ناآگاهی در رفتار با فرزند

صفیه، خاله سامیه است. وی مادری از نسل قدیم با افکار و رفتارهایی که ناشی از بی‌اطلاعی و ناآگاهی است وی به فرزندش توجه عاطفی تمام و کمال ندارد: «خالتك لاتفتقدني... أنا أمضی لیالی وحدي. لأحد یطرق بای من این لها أن تعرف أني لم أعدد؟...» (همان: ۵۳-۵۴) «خالهات مرا نمی‌جوید... شب‌هایم را تنها می‌گذرانم. هیچکس در مرا نمی‌زند، او از کجا می‌داند که من برنگشتم؟»

اما نویسنده در مورد انتخاب نام صفیه (پاکی و اخلاص)، بی‌گمان به پاکی نقش «مادری» وی نظر داشته که بارزترین هویت زن سنتی است.

همان‌طور که در رمان الدوامه مشاهده شد زنان در جوامع سنتی، ناخودآگاه در قالب تعریف شده‌ای که از شخصیت زن در طی سال‌ها و قرن‌ها برایشان تصویر شده، فرو می‌روند و خود را در محدوده قوانین فکری‌ای که در بسیاری موارد به دست هم‌جنسان خودشان پایه‌گذاری شده است، قرار می‌دهند و بر مبنای آن عمل می‌کنند. این طرز نگرش، آنها را در شرایطی قرار می‌دهد که گویی فداکاری و قربانی همیشگی بودن، تنها لازمه اثبات وجود و ادامه حیات اجتماعی آنها است. رمان الدوامه، زنان سنتی را با شاخصه‌هایی چون پایبندی به دین، اعتقاد به خواب و خرافه، روحیه سازش آن‌ها در برابر مردسالاری ترسیم می‌کند. برخی از آنان آنقدر خود را غرق در مسائل خانواده کرده، که خود را فراموش و در آن ذوب شده‌اند. زنان سنتی قمر کیلانی تابع سنت‌های خانوادگی و اجتماعی هستند و عدول از این اصول و ارزش‌ها را نوعی هنجارشکنی می‌دانند نمونه‌ای از این سنن که زنان خود را مقید به رعایت آن می‌دانند، سنن مربوط به ازدواج و فرزندآوری است.

۳-۳. بررسی هویت زن مدرن

در کتاب الدوامه بعد زنان مدرن در مقابل زنان سنتی، پررنگ‌تر به تصویر کشیده شده است. همان‌طور که اشاره شد کیلانی بار این هویت را بر دوش نقش اصلی رمانش _سامیه_ قرار داده است. وی نماینده شخصیت زن مدرن و مستقل امروزی است. سامیه زنی مستقل، مدبر، آگاه به مسائل اجتماعی و حساس نسبت به ارزش‌های انسانی است. وی سعی در خروج از انگاره‌های فرهنگی حاکم بر جامعه را دارد، و این عمل با روش‌های گوناگون مانند به استهزاء گرفتن رفتارهای سنتی و یا گفت‌وگو با دیگر زنان انجام می‌پذیرد. وی به دنبال ساختارشکنی در اندیشه سنتی در مورد زنان هستند. در ادامه به بررسی ابعاد هویت زن مدرن در قالب این شخصیت می‌پردازیم:

٣-٣-١. تحصيلات دانشگاهی و رشد فکری و علمی

در همان آغاز رمان سامیه فردی فرهیخته معرفی می‌شود: «انت یا سامیه البنت الوحيدة بين الولادي الذکور... أنت مثقفة...» (همان: ٥): «تو، ای سامیه، تنها دختر در بین فرزندان پسر هستی... تو فرهیخته هستی.» و یا در جای دیگر او را فردی تحصیل کرده عنوان می‌کند: «لاتفلسفلي يا سامية... كأني جامعية مثلك...» (همان: ٨): «سامیه فلسفه‌بافی نکن... گویی من مثل تو تحصیل کرده هستم...»

میزان رشد فکری و سطح علم و آگاهی زنان می‌تواند به منزله یکی از شاخصه‌های مهم در رشد و توسعه فکری و فرهنگی هر جامعه‌ای به شمار آید. از این روست که مطالعه و کتاب بین متفکران و مصلحان اجتماعی جایگاه خاصی یافته است. کتاب نزد سامیه، زن مدرن رمان الدوامه از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است: «وألوف الكتب يجب أن تقرأ.» (همان: ٢١٥): «و هزاران کتاب که باید بخواند» و در جای دیگر سامیه می‌خواهد دخترخاله‌اش (رجا) را به نوعی با کتاب سرگرم کند: «اذهي وتناولی کتابا واقري ريشما أعد الطعام.» (همان: ١٥٣): «برو و کتابی بردار و بخوان تا وقتی که غذا را آماده می‌کنم»

٣-٣-٢. اشتغال و استقلال اقتصادی

همسر سامیه به علت جناح‌گیری‌های سیاسی خود به مدت دو سال جدا از وی و در کشور دیگر به سر می‌برد. به این دلیل سامیه با مادرش زندگی می‌کند. اما پس از مدتی مرگ مادرش فرا می‌رسد و او تنها می‌شود. بنابراین پس از ختم مادر، برادرانش مصلحت او را در مهاجرت با خود می‌دانند. اما سامیه محکم در مقابل‌شان می‌ایستد و به فعالیت و اشتغال خود در عرصه روزنامه‌نگاری، هنر و موسیقی اشاره می‌کند که دال بر استقلال شخصیتی و مالی اوست و این در تقابل با جامعه سنتی است که زن را موجودی خانه‌دار تعریف می‌کند؛ و یکی از نشانه‌های زنان مدرن و امروزی، اشتغال و استقلال مالی آنهاست که بیانگر تکامل و رشد شخصیت زنان است: «الأخ فايز: تشغلين؟ بماذا؟ و هل هذا يليق بك؟... - سامية: يليق أو لا يليق. المهم أن أجد مايناسبني... و اهتماماتي كثيرة في الصحافة و الفن و الموسيقى...» (همان: ١٢٧): «فايز برادر (سامیه): آیا این شایسته و مناسب توست؟ سامیه: شایسته یا غیرشایسته، مهم این است که آنچه

را که مناسب من است پیدا کنم... و فعالیت‌های من در روزنامه نگاری، هنر و موسیقی بسیار است.»

با توجه به این بخش داستان، سامیه می‌خواهد برای خود زندگی کند نه دیگران؛ پس اختیار دارد هر نوع روشی را برگزیند. اما خانواده‌اش که پایبند به اصول سنتی می‌باشند، اجازه نمی‌دهند و سعی دارند او را محدود به چارچوب فکری خویش کنند اما با وجود این ملالت‌ها و رنج‌ها، وی با صراحت و شجاعت از تصمیم خود دفاع می‌کند و نمی‌خواهد دیگران برای او تصمیم بگیرند: «اسمعی یا سامیه... اختصار لأریدك أن تشتغلي... و لأرید لك هذه الحياة. -سامیه: أي حياة تعني؟ حياتي هذه؟ أن حياتي ملكي أنا أقرها كما أشاء.» (همان: ۱۲۸-۱۲۹): «گوش کن سامیه... خلاصه اینکه من نمی‌خواهم تو کار کنی... و برای تو این زندگی را نمی‌خواهم. سامیه: کدام زندگی منظور توست؟ زندگی من؟ قطعاً زندگی من متعلق به من است، برای آن آن‌طور که می‌خواهم تصمیم می‌گیرم.»

۳-۳-۳. الگو سازی

۳-۳-۳-۱. درهم شکستن قوانین و اسباب رکود

الگوسازی یکی از مسائل مهم و زیر بنایی جامعه به شمار می‌آید، قمر کیلانی برآن بوده تا در قالب شخصیت سامیه برای دیگر زنان الگوآفرینی کند. سامیه زنی تحصیل کرده با افکاری به روز است، وی به دنبال حذف مؤلفه‌ها و ساختار زندگی سنتی و تمامی متعلقات آن و بازسازی زندگی زنان کشورش متناسب با جهان مدرن است. قمر کیلانی در این بخش کتاب به صراحت از درهم شکستن قوانین و اسباب رکود سخن می‌گوید: «سامیه: قررت أن أكسر عن حياتي أطواق الجمود.» (همان: ۵۹): «سامیه: تصمیم گرفتم که حلقه‌های سکون و رکود زندگی را درهم بشکنم.»

۳-۳-۳-۲. مبارزه برای تحقق آرزوها

الگوی دیگری که قمر کیلانی برای زنان جامعه خویش عرضه می‌کند مسیر پیشروی و مبارزه برای تحقق آرزوها و خواسته‌های خود است. وی تفاوت سامیه با دیگر زنان را در تلاش و مبارزه وی برای به فعل درآوردن آرزوهایش و در مقابل علت شکست رجاء را نداشتن

جسارت برای درهم شکستن موانع می‌داند: «سامیه تحس أن قلبها يفتح لرجاء... الفرق انها يمكن أن تحول إحساسها أو فكرتها إلى فعل أما رجاء فتتخبط و لا تجسر على أن تصارح أحدا حتى نفسها...» (همان: ٥٦-٥٧): «سامیه احساس می‌کند قلبش را برای رجاء می‌گشاید... تفاوت در این است که او می‌تواند احساس یا ایده خود را به یک عمل تبدیل کند، اما رجاء سردرگم می‌شود و جرات نمی‌کند با کسی صادق باشد، حتی با خودش...»

در جای دیگر سامیه با خودش در کلنجار است و از اینکه خود را در حصار گذشته می‌بیند و از نداشتن جسارت تغییر و تحول سبک زندگی، در عذاب است: «سامیه تسأل نفسها: ... ماذا لو أنها ظلت على حالتها الماضية تنتظر... وتنتظر... ولا تجرؤ على أن تغير أي شيء؟» (همان: ٦٤): «سامیه از خود می‌پرسد: چرا او فقط در حالت گذشته، منتظر باشد... و منتظر باشد... و جرات تغییر چیزی را نداشته باشد؟»

٣-٣-٣. ایمان به اصول و عقاید شخصی

یکی از رایج‌ترین ترس‌هایی که در اکثر مردم، کم و بیش وجود دارد، ترس از قضاوت شدن توسط مردم است. او معتقد است حس بسیار خوبی نسبت به خود، اصول خود و کارهایی که می‌کنید داشته باشید و به مسیر رشد خود و رفتارهایتان یقین داشته باشید، حرف‌های دیگران اهمیت زیادی برای شما نخواهد داشت: «هذا شيء فطري سوف ينتقدنا الناس. - لينتقدوا كما يشاؤون لست أبالي بهم كل ماهنالك...» (همان: ١٢٠): «این یک چیز ناپسند است، مردم از ما انتقاد خواهند کرد. سامیه: قطعا آنها هرطور که می‌خواهند انتقاد کنند. من به همه آنچه که می‌گویند، اهمیت نمی‌دهم...»

همان‌طور که می‌بینید سامیه در مورد اینکه دیگران چه فکری در مورد کارهایش و یا افکارش می‌کنند، نگرانی ندارد. وی چندین مرتبه به این نکته اشاره دارد. (نک: همان: ١٢١)

٣-٣-٤. ستایش آزاداندیشی و احترام به عقاید دیگران

در ادامه می‌بینیم، آزادی و آزاداندیشی از دغدغه‌های کیلانی است: «وَأَنْ تَنْفَسَ بَحْرِيَّةً. مَا أُرْوَعُ أَنْ يَكُونَ الْمَرْءُ حَرًّا.» (همان: ۲۱۵): «هر چند آزادانه نفس بکشد. چه شگفت است که انسان آزاد باشد.» «بمراة تَهْتَفُ سَامِيَّةً: مُؤَسَفٌ أَنْ أَهْلَنَا يَرِيدُونَ لَنَا أَنْ نَتَبَادَلَ عَوَاطِفَهُمْ هَمًّا... أَنْ نُحْشُو رُؤُوسَنَا بِأَفْكَارِهِمْ أَوْ بِالْأَحْرِي أَنْ نَكُونَ تَابِعِينَ لَهُمْ...» (همان: ۵۶) «سامیه با تلخی فریاد می‌زند: مایه تاسف است که مردم ما می‌خواهند ما احساسات خود را با هم مبادله کنیم، که سرمان را با افکارشان پر کنیم یا بهتر بگوییم که تابع آنها باشیم...»

همان‌طور که می‌بینیم قمر کیلانی به ستایش آزاداندیشی پرداخته و بر احترام به عقاید یکدیگر تاکید کرده است. کریم (همسر سامیه) یک فعال سیاسی و رادیکال است وی به دنبال این اهداف دمشق را به مدت دو سال ترک می‌کند. این جدایی و عدم روابط عاشقانه و نداشتن تبادل عاطفی میان او و همسرش، سامیه را دچار کمبودهای عاطفی می‌کند. در دیگر سو "ناجی" در تقابل با کریم قرار دارد. وی نویسنده و روزنامه‌نگاری با استعداد و روشنفکر است. دلیل گرایشش به فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی امید به تغییر جامعه است. این افکار ناجی و شرایط زندگی سامیه، موجب شکل‌گیری رابطه‌ی عاطفی بین آن دو می‌شود تا جایی که در نهایت، سامیه وی را انتخاب می‌کند.

۳-۳-۵. گسستن سنت‌های ازدواج و فرزندآوری

وضعیت زندگی سامیه و اعتقاد وی به ارزش‌ها و هنجارهای زندگی مدرن، موجب رهایی و فرار وی از برخی مسئولیت‌هایی بوده که جامعه سنتی برای زن تعیین کرده است وی با بیان حق انتخاب زنان، فرزندآوری را یک اقدام تحت مدیریت و اراده زنان پنداشته و به صراحت علت باردار نشدن خود را بی‌علاقگی به همسرش می‌داند:

«سَامِيَّةٌ: عَدَمُ حَمَلِي لَهُ أَسْبَابٌ أُخْرَى مَجْهُولَةٌ. لَعَلِّي لَمْ أُرْغَبُ أَنْ يَكُونَ لِي مِنْهُ وَلَدٌ... هَاجِرٌ: أَيْةُ تَفْسِيرَاتٍ غَرِيبَةٍ هَذِهِ بِأَسْمِيَّةٍ... إِذْنُ فَكُلِّ امْرَأَةٌ تَكْرَهُ زَوْجَهَا تَصْبِيحَ عَاقِرًا... سَامِيَّةٌ: لَمْ تَفْهَمِي مَا أَقْصَدُ. أَقْصَدُ الْإِرَادَةَ الْوَاعِيَةَ الَّتِي فِي رَأْيِي تَعْطَلُ كُلَّ شَيْءٍ...» (همان: ۱۶۷): «سامیه: عدم بارداری من دلایل ناشناخته دیگری نیز دارد. شاید من نمی‌خواستم از او فرزندی داشته باشم. هاجر: اینها چه تعبیّرات عجیبی هستند، سامیه؟ بنابراین هر زنی که از شوهرش متنفر است

عقیم می شود... سامیه: متوجه منظورم نمی شوی. منظور من اراده آگاهانه است که به نظر من همه چیز را مختل می کند...»

به دلیل گشودگی زندگی اجتماعی امروزی و کثرت زمینه‌های کنش و منابع، انتخاب سبک زندگی برای ساختن هویت شخصی به طور فزاینده‌ای اهمیت می‌یابد (جعفری و دیگران، ۱۳۹۶: ۴۷). بخش اعظم رمان به جدال سامیه با خود و هراس وی در رویارویی و توجه به احساسات و افعیش اختصاص دارد. وی براساس سبک زندگی مدرن برای خود حق انتخاب قائل است. جدایی و رفتن و به جا گذاشتن مردی که مورد علاقه سامیه نیست، دید مدرن زنان است. زنی که دیگر مجبور نیست مردی را تحمل کند که هم‌رنگ و هم‌عقیده او نیست. بنابراین خود برای خویش تصمیم می‌گیرد. تصمیمی که به ضرر مرد و از هم پاشیده شدن زندگی آنان می‌انجامد. در ادامه می‌بینیم وی علی‌رغم تمام موانع مشتاق دیدار «ناجی» است: «آتیک یا ناجی... رغم أغلالي وأصفادي... و رغم کریم... و رغم الحرب...» (کیلانی، ۱۹۸۳: ۳۱۹) «ناجی، بسوی تو می‌آیم با وجود غلّ و زنجیرهایم... با وجود کریم... با وجود جنگ...»

و در پایان رمان مشاهده می‌کنیم که وی خواهان فرار از خانه است، خانه‌ای که به گذشته او پیوند دارد. اما در نهایت آن خانه را به آتش می‌کشد تا از تمام تعلقات آن آزاد گردد، تنها سند ازدواجش را برمی‌دارد، تا خود را آزاد کند و رمان را با حس تولد دوباره به پایان می‌رساند:

«سامیه وحیده. تحاول أن تخرج من بيتها. تريد أن تهرب... تنشر الكتب والثيراب... تضم النار في البيت ثم تخرج. تحرق عالمها. ولا تأخذ منه أي شيء. سوى وثيقة زواجها من کریم... وتشعر أنها تولد من جديد.» (همان: ۳۴۷): «سامیه تنهاست. او سعی می‌کند از خانه خارج شود. او می‌خواهد فرار کند... کتاب‌ها و لباس‌ها را پراکنده می‌کند... خانه را به آتش می‌کشد و سپس خارج می‌شود. او دنیای خود را می‌سوزاند و چیزی از آن بر نمی‌دارد. به جز سند ازدواجش با کریم... و احساس می‌کند که دوباره متولد شده است.»

سامیه به معنای بلندمرتبه است. همان‌طور که مشاهده شد وی دارای شخصیتی با مقام و منزلت و مورد احترام دیگران است. او زنی تحصیل کرده، مستقل، شجاع و جسور است. بنابراین انتخاب نام سامیه با هویت زن مدرن همخوانی دارد.

همان‌طور که مشاهده شد، در این رمان در بعد متجدد زنان، کیلانی زن را تنها در تنگنای حصار خانه محبوس نمی‌کند و بدون آن که قصد انکار احساسات مادری و عواطف زنانه او را

داشته باشد، به خلق زن امروزی باتکیه بر توانایی‌ها و استعدادهایش دست می‌یازد. سامیه تنها شخصیت مدرن رمان الدوامة زنی بسیار فعال، قدرتمند و جسور در اعتراض به فرهنگ سنتی است. شاخصه‌های این بعد شخصیتی با اموری چون داشتن تحصیلات، اشتغال، استقلال‌طلبی، تأثیر گذاشتن بر زندگی دیگران و زیر پا نهادن سنن و عرف مرسوم توصیف شده است.

نتیجه گیری

براساس بررسی هویت زن سنتی و مدرن در رمان الدوامه به سوال‌های پژوهش اینگونه پاسخ داده می‌شود:

پرسش نخست: سنت و تجدد زن در این رمان...؟ بررسی درون‌مایه‌های این رمان، نشانگر تقابل و جدال میان باورهای سنتی و مدرن درباره زنان است. رمان کیلانی، با صراحت به مخالفت با فرهنگ سنتی پرداخته است. وی با دادن نقش‌های اجتماعی و اقتصادی، زنان را از وضعیت منفعل و مطیع بودن در برابر رسوم سنتی جامعه خارج کرده و به زنی فعال و جسور در اعتراض به فرهنگ سنتی و مردسالاری تبدیل کرده است. مهم‌ترین شاخصه جامعه سنتی این رمان پایبندی به آداب دینی و رسوم ازدواج، اعتقاد به خواب و خرافه و روحیه سازش آن‌ها در برابر باورهای سنتی می‌باشد و در مقابل شاخصه هویت مدرن در این رمان، با تحصیلات، اشتغال، استقلال، آزاداندیشی، گسستن قوانین سنتی ازدواج و الگوسازی... پیوند می‌خورد.

پرسش دوم: در بازتاب زنان رمان الدوامه، کدام تصویر پررنگ‌تر...؟ بعد از مدرن در رمان مذکور نمود بیشتری یافته است. زیرا هرچا کیلانی نمودی از افکار سنتی زنان ارائه داده، زن مدرن رمان به معارضة با آن برخاسته است.

پرسش سوم: آیا نویسنده در انتخاب نام‌های زنان...؟ زنان سنتی این رمان، ام‌هنیه، ام‌هانی، هاجر و صفیه، همگی «مادر» هستند. این ۴ اسم به ترتیب به معانی، خوشی و سعادت، خدمتکار، هجرت کرده و اخلاص و پاکی است و بی‌گمان با نقش مادری که بارزترین هویت زن سنتی است، متناسب هستند. در سوی دیگر انتخاب نام سامیه به معنای بلندمرتبه و بلندپایه برای نماینده زن مدرن رمان، که زنی تحصیل‌کرده و آزادمنش است، کاملاً همخوانی دارد.

فهرست منابع

۱. کتاب‌ها

عربی

- کیلانی، قمر، (۱۹۸۳م). *الدوامة*، دمشق: وزارة الثقافة والارشاد القومي.
- القيم، علی، (۲۰۱۲م). *قمر کیلانی سفر براءة ونقاء فجر*، دمشق: وزارة الثقافة الهيئة العامة.

فارسی

- افشارکهن، جواد، (۱۳۸۳ش). *بازخوانی جامعه‌شناسی سنت‌گرایی و تجدّدطلبی در ایران بین دو انقلاب*، تهران: آوای نور.
- برمن، مارشال، (۱۳۷۹ش). *تجربه مدرنیته*، ترجمه: مرادفرهادپور، تهران: طرح‌نو.
- جهانگیرلو، رامین، (۱۳۸۷ش). *زمانی برای انسانیت بشر*؛ تهران: نی
- زرفا، میشل، (۱۳۸۶ش). *جامعه‌شناسی ادبیات داستانی*، ترجمه نسرین پروینی، تهران: سخن.
- ساروخانی، باقر، (۱۳۷۰ش). *دایره‌المعارف علوم اجتماعی*، تهران: کیهان.
- غفاری، غلامرضا، ابراهیمی، عادل، (۱۳۸۴ش). *جامعه‌شناسی تغییرات اجتماعی*، تهران: آگرا.
- گولد، جولوس، ویلیام، کولب، (۱۳۷۶ش). *فرهنگ علوم اجتماعی*، ترجمه محمدجواد زاهدی، تهران: مازیار.
- گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۴ش). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: مرکز.
- مارشال، گوردون، (۱۳۸۸ش). *فرهنگ جامعه‌شناسی آکسفورد*، ترجمه حمیرا مشیرزاده، تهران: میزان.

۲. پایان‌نامه‌ها

- جلیلیان، زهرا، (۱۳۹۵ش). *بررسی و تبیین مولفه‌های هویت سنتی و مدرن زن در اشعار معاصر عربی و فارسی*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه‌رازی.
- صالح، عاطفه، (۱۳۹۸ش). *تقابل سنت و مدرنیته در اشعار فرخزاد و غاده السمان*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه‌اراک.

۳. مجلات

عربی

- حلواني، الملیح، (٢٠٠٥م)، «المرأة في رواية قمر کیلانی»، مجلة جامعة دمشق، المجلد ٢١، ص ٤١-٧٣.
- موسی، خلیل، (٢٠١٣م)، «القصة القصيرة، عند قمر کیلانی»، مجلة المعرفة، العدد ٥٩٤، السنة ٥٢، ص ١٥-٢٨.

فارسی

- پاپلی یزدی، محمدحسین، سقایی، مهدی، (١٣٨١ش). «سنت، مدرنیته»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره ١٧، شماره ٢-٣، ص ٨ تا ص ٣١.
- جعفری، رضا، آقاجانی، حسین، (١٣٩٦ش). «تبیین جامعه‌شناختی تاثیر سبک زندگی بر نگرش بین زوجین مراجعه کننده به بهزیستی گیلان»، پژوهشنامه مددکاری اجتماعی، سال دوم، شماره ٧، ص ٣٩ تا ص ٧٦.
- صادقی گیوی، مریم، پرهیزکاری، بهاره، (١٣٩٠ش). «تبیین مولفه‌های هویت سنتی و مدرن زن در شعر پروین اعتصامی»، فصلنامه پژوهش زبان و ادبیات فارسی، شماره ٢٠، ص ٢٠٧ تا ص ٢٢٧.
- عظیمی، زهرا، صادقی، اسماعیل، (١٤٠٠ش)، «بررسی مولفه‌های اصلی ترسیم شده مشترک از شخصیت زنان سنتی و مدرن در آثار زویا پیرزاد و فرخنده آقایی»، مجله متن پژوهی ادبی، دوره ٢٥، شماره ٨٨، ص ١٧٠ تا ص ١٩١.

References

1. Books

Arabic

-Kilani, Qamar, (1983). Al-Dawamah, Damascus: Ministry of Culture and National Guidance.

-Al Qaim, Ali, (2012). Qamar Kilani Safar Bara' and Naqah Fajr, Damascus: Ministry of Culture and Religion.

Persian

-Afsharkhan, Javad, (2013). Rereading the sociology of traditionalism and modernism in Iran between the two revolutions, Tehran: Avai Noor.

-Berman, Marshall, (1379). The experience of modernity, translation: Murad Farhadpour, Tehran: New Design.

-Jahanbaglou, Ramin, (1387). A time for human humanity; Tehran: Ney

-Zarfa, Michelle, (2006). Sociology of fictional literature, translated by Nasrin Parvini, Tehran: Sokhn.

-Sarukhani, Baqir, (1370). Encyclopaedia of Social Sciences, Tehran: Keihan.

-Ghafari, Gholamreza, Ebrahimi, Adel, (2004). Sociology of social changes, Tehran: Agra.

-Gould, Julius, William, Kolb, (1376). Culture of social sciences, translated by Mohammad Javad Zahedi, Tehran: Maziar.

-Giddens, Anthony, (1384). Consequences of modernity, translated by Mohsen Salasi, Tehran: Center.

-Marshall, Gordon, (1388). Oxford Dictionary of Sociology, translated by Humira Moshirzadeh, Tehran: Mizan.

2. Dissertations

-Jalilian, Zahra, (2016). Examining and explaining the components of traditional and modern female identity in contemporary Arabic and Persian poetry, Master's thesis, Razi University.

-Saleh, Atefeh, (2018), Contrast between tradition and modernity in the poems of Farrokhzad and Ghadeh Al-Saman, Master's thesis, Arak University.

3. Magazines

Arabic

-Helwani, Al-Molih, (2005), "Al-Maraa' in Qamar Kilani's narration", Damascus Journal, Vol.21, p.41-p.73.

-Musa, Khalil, (2013 AD), "The short story of Qamar Kilani", Al-Majda Al-Merfafa, No. 594, Sunnah 52, p. 15- p. 28.

Persian

-Papli-Yazdi, Mohammad Hossein, Saqaei, Mehdi, (1381). "Tradition, Modernity", Quarterly Journal of Geographical Research, Volume 17, Number 2-3, Page 8 of 31.

-Jafari, Reza, Aghajani, Hossein, (2016). "Sociological explanation of the effect of lifestyle on the attitude of couples referring to the welfare of Gilan", social work research journal, second year, number 7, pp. 39 to p. 76.

-Sadeghi Givi, Maryam, Parhishkari, Spring, (2010). "Explaining the components of traditional and modern female identity in Parvin Etisami's poetry", Persian Language and Literature Research Quarterly, No. 20, pp. 207 to 227.

-Azimi, Zahra, Sadeghi, Ismail, (1400), "Investigation of the main components drawn jointly from the characters of traditional and modern women in the works of Zoya Pirzad and Farkhunde Aghaei", Text Journal of Literary Studies, Volume 25, Number 88, pp. 170 to 191

المراة والانتقال من التقليد إلى الحداثة في رواية "الدوامة"

نوع المقالة: أصيلة

سارا حسنی^١، يحيى معروف^٢، عبدالرضا نادرifer،^٣ علي سليمي^٤

١. طالبة دكتوراه، قسم اللغة العربية و آدابها، جامعة رازي، كلية الآداب، إيران، كرمانشاه.

٢. أستاذ، قسم اللغة العربية و آدابها، جامعة رازي، كلية الآداب، إيران، كرمانشاه.

٣. أستاذ مساعد، قسم اللغة الفارسية و آدابها، جامعة رازي، كلية الآداب، إيران، كرمانشاه.

٤. أستاذ، قسم اللغة العربية و آدابها، جامعة رازي، كلية الآداب، إيران، كرمانشاه.

الملخص

تعد ضرورة دراسة انعكاس المرأة في الأدب المعاصر من القضايا المهمة والمثيرة للنقاش في السياق الحالي لمجال الرواية. ففي العقد الماضي، بسبب التغيير في البنية الاجتماعية والثقافية والاقتصادية للمجتمعات وارتفاع مستوى وعي المرأة، عيّرت الكاتبات بشكل نقدي عن الوضع الاجتماعي للمرأة ودورها فدعت إلى تغيير جذري في مواقف الناس وتصحيح التفسيرات الأبوية للنصوص الأدبية. يحاول هذا المقال دراسة ومقارنة هويات المرأة التقليدية والحديثة في هذا العمل بالمنهج الوصفي التحليلي، مع تقديم رواية "الدوامة" للكاتب السوري المعاصر قمر الكيلاني. وبحسب هذا البحث، فإن بُعد المرأة العصرية مقابل المرأة التقليدية يظهر بشكل أكثر بروزاً في كتاب الدوامة، وقد اهتمت الكيلاني باختبار أسماء النساء في روايتها وفقاً لهذين البعدين للهوية. كما أن المرأة التقليدية في هذه الرواية تقتصر على واجبات وأدوار الأم والزوجة ومحكوم عليها بالالتزام والمساومة مع النظام الأبوي والتبعية في التقاليد التقليدية. في المقابل، فإن المرأة العصرية في الرواية هي امرأة مطلّعة ومتعلمة وعصرية ترتبط هويتها بقضايا مثل التوظيف والاستقلالية وحرية الرأي وخرق القواعد التقليدية للزواج والنمذجة.

الكلمات الرئيسية: سوريا، قمر كيلاني، الدوامة، حداثة وتقاليد المرأة.

Woman and the transition from tradition to modernity in the novel Al-Dawameh Article Type: Research

Sara hasani¹ yahya marof², abdolreza naderifar³, ali salimi⁴

1.Ph.D. Candidate of Professor of Arabic Language and Literature, Razi University, Faculty of Literature, Iran, Kermanshah

2.Professor of Arabic Language and Literature, Razi University, Faculty of Literature, Iran, Kermanshah

3.Assistant Professor of Persian Language and Literature, Razi University, Faculty of Literature, Iran, Kermanshah

4.Professor of Arabic Language and Literature, Razi University, Faculty of Literature, Iran, Kermanshah

Abstract

The need to examine the representation of women in contemporary literature is one of the most important and debatable issues in the current context of the field of fiction. In the last decade, due to changes in the social, cultural and societal structure of societies and the rise of women's awareness, women writers have expressed a critical view of the social status and role of women and called for a fundamental change in public attitudes and revision of patriarchal interpretations of Literary texts. This article tries to study and compare the identities of traditional and modern women in this work with a descriptive-analytical method, while introducing the novel "Al-Dawameh" by Qamar Kilani, a contemporary Syrian writer. From this study, it can be deduced that in the book Al-Dawameh, the dimension of modern women is more vividly portrayed than traditional women, and Kilani has paid attention to the choice of women's names in his novel in accordance with these two dimensions of identity. Also, the traditional women of this novel are limited to the duties and roles of mother and wife and are doomed to adherence and compromise against the patriarchal system and citizenship of the traditional traditions. In contrast, the modern woman of the novel is a knowledgeable, educated and modern woman. His identity is linked to issues such as employment, independence, open-mindedness, breaking the traditional rules of marriage and modeling.

Keywords: Syria, Fiction, Qamar Kilani, Al-Dawameh, Women's Tradition and Modernity.